

«Глорія Скотт»

Автор:

Артур Дойл

«Глорія Скотт»

Артур Конан Дойл

Істини

Оповідання «Глорія Скотт» англійського письменника Артура Конан Дойла (1859–1930) було вперше опубліковано у 1894 році. У ньому описується перша справа геніального сищика Шерлока Голмса, яка стала відправною точкою в кар'єрі великого детектива.

...Однокурсника Голмса Віктора Тревора спіткала біда – його батька діймав чоловік на ім'я Гадсон, аж поки той не кінчив життя самогубством. Що ж пов'язувало багату людину і колишнього жалюгідного матроса?

До видання увійшли також оповідання «Пригода з бериловою діадемою», «Пригода з блакитним карбункулом», «Пригода у Вістерія-Лодж» та «Справа про ідентифікацію».

Артур Конан Дойл

Глорія Скотт

Берилова діадема

– Погляньте-но, Голмсе, – звернув я увагу. – Якийсь шаленець біжить. Не розумію, як родичі відпускають таких без нагляду.

Я стояв біля арки вікна нашої кімнати й визирав униз, на Бейкер-стрит.

Голмс ледяче підвівся з крісла, став поруч за моєю спиною і, засунувши руки до кишень халату, зиркнув у вікно.

Був світлий лютневий ранок. Сніг, що випав учора, лежав щільним шаром, виблискуючи в променях зимового сонця. Посеред вулиці він перетворився в буру брудну масу, але на узбіччях залишався білим, наче щойно випав. Хоча тротуари вже почистили, було все ж дуже слизько, а пішоходів на вулиці – менше, ніж зазвичай. На вулиці від станції метро до нашого будинку була лише одна людина. Ексцентрична поведінка незнайомця й привернула мою увагу.

Це був чоловік років п'ятдесяти, високий, поважний, із широким енергійним обличчям та солідною поставою. Одягнений був небідно, але не виключно: блискучий циліндр, темне пальто з дорогої матерії, добре зшиті світло-сірі штани та брунатні гетри. Однак уся його поведінка зовсім не відповідала зовнішності й одягу. Він біг, раз у раз підстрибуючи, як людина, котра не звикла до фізичних вправ, розмахував руками, вертів головою, обличчя його спотворювали гримаси.

– Що з ним? – дивувався я. – Він, здається, шукає якийсь будинок.

– Гадаю, що він поспішає сюди, – потер руки Голмс.

– Сюди?

– Атож. Вочевидь, йому треба порадитися зі мною. Усі ознаки вказують на це. Ну, мав я рацію, чи ні?

У цю мить незнайомиць, важко хекаючи, кинувся до наших дверей і взявся судомно смикати за шворку дзвіночка, сповнюючи дзеленчанням увесь будинок.

Через хвилину він забіг до кімнати, ледь переводячи подих і гаряче жестикулюючи. У його очах закарбувалися такі горе та відчай, що наші посмішки згасли й кепкування поступилося місцем глибокому співчуттю та жалю. Спочатку

він не міг вимовити й слова, лише хитався, хапав себе за голову, як людина, доведена до межі божевілля. Раптом він кинувся до стіни й ударився об неї головою. Ми ж ухопили нашого відвідувача та відтягли його на середину кімнати. Голмс посадив нещасного в крісло, сам сів навпроти і, поплескавши його по руці, заговорив так м'яко та заспокійливо, як не вмів ніхто, окрім нього.

– Ви прийшли до мене, щоб розповісти, що з вами сталося? – сказав він. – Ви втомилися від швидкої ходи. Спокійно, отямтеся, і я з радістю вислухаю, що ви маєте сказати.

Гостеві знадобилася хвилина або й більше, щоб відсапатися та здолати хвилювання. Нарешті він витер хустинкою чоло, рішуче стиснув губи й обернувся до нас.

– Ви, звісно, вважаєте мене божевільним? – спитав він.

– Ні, але я бачу, що з вами сталося лихо, – заперечив Голмс.

– Ще б пак, Бог свідок! Біда настільки несподівана та страшна, що збожеволіти можна. Я витримав би безчестя, хоча на моїй совісті й немає жодної плямочки. Приватне нещастя трапляється з кожним. Але водночас і те, й інше, та ще в такій жахливій формі! Крім цього, справа стосується не лише мене. Якщо не вдасться негайно знайти вихід із мого скрутного становища, може постраждати одна з найшляхетніших персон нашої країни.

– Заспокойтеся, сер, благаю, – попросив Голмс. – Розкажіть, хто ви й що з вами сталося.

– Мое ім'я, можливо, ви знаєте, – промовив гість. – Я Александр Голдер із банкірського дому «Голдер і Стівенсон» на Тріднідл-стрит.

І справді, ми чули це ім'я. Воно належало старшому компаньйону другої за значенням банкірської фірми в Лондоні. Що ж привело в такий жалюгідний стан одного з найвизначніших громадян столиці? Ми з нетерпінням чекали відповіді на це запитання. Величезним зусиллям волі Голдер опанував себе й узявся до розповіді.

– Розумію, що не можна гаяти ні хвилини. Як тільки поліцейний інспектор порекомендував мені звернутися до вас, я негайно ж помчав сюди. Я дістався до Бейкер-стріт підземкою й усю дорогу від станції біг: по такому снігу кеби пересуваються надто повільно. Я загалом мало рухаюся й тому так захекався. Але зараз мені вже краще, і я спробую викласти всі факти якомога коротше та ясніше. Ви, певна річ, знаєте, що в банківській справі дуже багато залежить від уміння вдало вкладати кошти й водночас розширювати клієнтуру. Один із найвигідніших способів інвестування коштів – видача позичок під солідне забезпечення. За останні роки ми багато чого досягнули в цій сфері. Позичали великі суми грошей відомим родинам під забезпечення картинами, сімейними бібліотеками, сервісами. Вчора вранці я сидів у своєму банківському кабінеті, і хтось із клерків приніс мені візитівку. Я сіпнувся, прочитавши ім'я, бо це був ніхто інший, як... Утім, мабуть, навіть вам я не наважуся його назвати. Це ім'я знає весь світ, ім'я однієї з найбільш високопоставлених і вельможних осіб Англії. Я був приголомшений наданою мені честю, і коли відвідувач увійшов, хотів було висловити свої почуття високому гостю. Але той зупинив мене: либонь, хотів якомога швидше залагодити неприємну для нього справу.

«Містере Голдер, я чув, що ви надаєте позики».

«Авжеж. Фірма дає позики під надійні гарантії», – відповідав я.

«Мені вкрай потрібні п'ятдесят тисяч фунтів стерлінгів, і негайно, – заявив він. – Звісно, таку невелику суму я міг би позичити й у своїх друзів, але віддаю перевагу офіційним каналам. І змушений особисто займатися цим. Ви, звісно, розумієте, що людині мого рівня незручно залучати до цієї справи сторонніх».

«Дозвольте дізнатися, на який термін вам потрібні гроші?» – поцікавився я.

«Наступного понеділка мені повернуть борг, і я погашу вашу позику зі сплатою будь-якого відсотка. Але мені вкрай важливо отримати гроші мерщій».

«Я був би щасливий негайно видати вам гроші зі своїх особистих коштів, але це достатньо велика сума, тому доведеться зробити це від імені фірми. Зі справедливості щодо мого компаньйона я мушу вжити заходи ділової безпеки».

«Інакше й бути не може, – погодився гість і взяв до рук квадратний футляр із чорного сап'яну, який перед тим поклав на стіл біля себе. – Ви, звісно, чули про

знамениту берилову діадему?»

«Звичайно. Це – національне надбання».

«Саме так».

Він розкрив футляр: на м'якому рожевому оксамиті лежав неймовірний витвір ювелірного мистецтва.

«У діадемі тридцять дев'ять великих берилів, – повідомив він. – Цінність золотої оправы не піддається обчисленню. Мінімальна її вартість удвічі вища за потрібну мені суму. Я готовий залишити діадему у вас».

Я взяв до рук футляр із коштовною діадемою та, трохи вагаючись, звів погляд на свого знаменитого відвідувача.

«Ви сумніваєтеся в цінності діадемі?» – всміхнувся він.

«О, що ви, я не певен лише...»

«...чи зручно мені залишити цю діадему вам? Можете не турбуватися. Мені це й на думку б не спало, якби я не був абсолютно переконаний, що за чотири дні отримаю діадему назад. Проста формальність! Ну, а саме забезпечення вважаєте адекватним?»

«Цілком».

«Ви, певна річ, розумієте, містере Голдер, що мій вчинок – свідчення глибокої довіри, яку я маю до вас. Ця довіра базується на тому, що саме мені про вас відомо. Розраховую на вашу скромність, на те, що ви утримаєтеся від будь-яких коментарів про діадему. Прошу також берегти її особливо ретельно, адже будь-яке пошкодження викличе скандал. Воно спричинить майже такі самі катастрофічні наслідки, як і зникнення діадемі. У світі більше немає таких берилів, і, якщо загубиться хоч один, відшкодувати його буде нічим. Але я довіряю вам і зі спокійною душею залишаю діадему у вас. Повернуся за нею особисто в понеділок уранці».

Збагнувши, що мій клієнт поспішає, я без подальших розмов викликав касира та звелів видати п'ятдесят банкнот по тисячі фунтів стерлінгів.

Залишившись на самоті та роздивляючись коштовність, що лежала на моєму письмовому столі, я подумав про величезну відповідальність, яку взяв на себе. Якщо діадема зникне, без сумніву, вибухне неймовірний скандал: адже вона – надбання нації! Я навіть почав шкодувати, що вплутався в цю справу. Але зараз уже нічого не можна було змінити. Я замкнув діадему в особистий сейф і повернувся до роботи.

Коли настав вечір, я зважив, що було б необачно залишати таку коштовність у банку. Хто не знає про випадки зламу сейфів? А раптом зламують і мій? В якому ж страшному становищі я б опинився, якби така біда сталася! І я вирішив тримати діадему при собі. Потім викликав кеб і поїхав додому в Стритем із футляром у кишені. Я не міг почуватися спокійно, поки не піднявся до себе нагору й не замкнув діадему в секретері, у кімнаті, суміжній із моєї спальнею.

А тепер кілька слів про людей, котрі мешкають у моїй оселі. Хочу, щоб ви, містере Голмс, повністю ознайомилися зі станом справ. Мій конюх і хлопчик-слуга ночують у себе вдома, тому про них можна й не згадувати. У мене є три покоївки, котрі працюють уже багато років, і їхня кришталева чесність не викликає жодного сумніву. Четверта, камеристка Люсі Парр, живе у нас лише кілька місяців. Вона прийшла з бездоганною рекомендацією й сумлінно виконує свої обов'язки. Люсі – дуже гарненька, має багато шанувальників, котрі тиняються біля будинку. Це єдине, що мені не подобається. Втім, я вважаю її цілком порядною дівчиною, як не поглянь.

Ось і все, що стосується слуг. Моя власна сім'я настільки нечисленна, що мені не доведеться багато про неї розповідати. Я вдівець і маю єдиного сина Артура. На превеликий жаль, він не виправдав мої надії. Немає жодного сумніву, що в цьому є моя вина. Кажуть, я його розбестив. Цілком можливо. Коли померла дружина, я усвідомив, що тепер син – моя єдина сім'я. Я не міг йому відмовити ні в чому, навіть найменше його бажання вдовольняв. Можливо, для нас обох було б краще, якби я був із ним хоч трішки суворішим. Але тоді я думав інакше.

Природно, я мріяв, що Артур колись успадкує мою справу. Однак він не виявив жодної схильності до цього. Став невгамовним, норовливим, і, чесно кажучи, я не міг довірити йому великих грошей. Юнаком він вступив до аристократичного клубу, а пізніше, завдяки чарівним манерам, став своїм у колі найбагатших

марнотратників. Він пристрастився до великої гри в карти, програвав гроші на перегонах і тому все частіше й частіше звертався до мене з проханням дати йому грошей – за рахунок майбутніх кишенькових витрат. Гроші потрібні були для того, щоб повернути картярські борги. Правда, Артур не раз намагався позбутися цієї компанії, але щоразу вплив його приятеля сера Джорджа Бернвелла повертав його на колишню стежку.

Власне кажучи, мене не дуже дивує, що сер Бернвелл мав такий вплив на мого сина. Артур часто запрошував його до нас, і маю сказати, що навіть я не міг опиратися чарівності сера Джорджа. Він старший за Артура, світський лев до самих кісток, цікавий співрозмовник, скрізь побував і все бачив, до того ж чоловік із напрочуд привабливою зовнішністю. Але все ж, думаючи про нього спокійно, позбувшись впливу його особистого шарму та пригадуючи його цинічні фрази та погляди, я усвідомлював, що серу Джорджу довіряти не можна.

Так думав не лише я, Мері також поділяла цю думку, а вона має витончену жіночу інтуїцію. Тепер залишається розповісти лише про Мері, мою небогу. Коли років п'ять тому помер мій брат, а вона залишилася сама в усьому світі, я взяв дівчину до себе. З того часу вона для мене – немов рідна донька. Мері – сонячний промінчик у моїй оселі – така лагідна, чутлива, мила, якою тільки й може бути жінка, і до того ж чудова господиня. Мері – моя права рука, не можу собі навіть уявити, що робив би без неї. І лише в одному вона виступила всупереч моїй волі. Мій син Артур кохає її і двічі просив її руки, але вона відмовляла йому щоразу. Я глибоко переконаний, що якщо хтось і здатен наставити мого сина на вірний шлях, то це лише вона. Шлюб із нею міг би змінити все його життя... але зараз, на жаль, уже занадто пізно. Усе пропало!

Ну ось, містере Голмс, тепер ви знаєте про людей, котрі живуть під моєю стріхою, і я продовжу свою сумну оповідку. Коли того вечора по обіді ми пили каву у вітальні, я розповів Артуру та Мері, який скарб перебуває в нашому будинку. Звісно, ім'я клієнта я не назвав. Люсі Парр, котра подавала нам каву, тоді вже вийшла з кімнати. Я твердо впевнений у цьому, хоча й не беруся стверджувати на сто відсотків, що двері за нею були щільно замкнені. Мері й Артур зацікавилися моїм повідомленням і захотіли поглянути на знамениту діадему, але я вважав за краще не торкатися її.

«Куди ж ти її сховав?» – спитав Артур.

«У секретер».

«Будемо сподіватися, що сьогодні вночі до нас не завітають грабіжники», – наче пожартував він.

«Секретер замкнений на ключ», – зауважив я.

«Дурниці! До нього підійде будь-який ключ. У дитинстві я сам відмикав його ключем від буфета».

Він часто розповідає всілякі нісенітниці, і я не надав значення його словам. Після кави Артур із похмурым виглядом зайшов у мою кімнату.

«Слухай, тату, – сказав він, опустивши очі. – Ти не міг би позичити мені двісті фунтів?»

«Навіть не мрій, – відповів я різко. – Я й так занадто розбестив тебе у фінансових справах».

«Авжеж, ти завжди щедрий, – погодився він. – Але зараз мені вкрай потрібна ця сума, інакше я не зможу з'явитися в клубі».

«Тим краще!» – вигукнув я.

«Але ж мене можуть визнати непорядною людиною! Я не витримаю такої ганьби. Так чи інакше, я мушу дістати грошей. Якщо ти не даси мені двісті фунтів, доведеться здобувати їх іншим способом».

Я обурився: за останній місяць він уже втретє звертався до мене з таким проханням.

«Ти не отримаєш навіть фартинга!» – вибухнув я.

Син вклонився й вийшов із кімнати, не зронивши й слова. Після того, як Артур пішов, я зазирнув у секретер, переконався, що коштовність на місці, і знову замкнув його на ключ.

Потім вирішив обійти кімнати та переконатися, що все гаразд. Зазвичай це робить Мері, але сьогодні я вирішив, що краще перевірити все самому. Спускаючись зі сходів, я побачив свою небогу – вона зачиняла вікно у вітальні.

«Скажіть, тату, а ви дозволяли Люсі відлучитися?»

Мені здалося, що Мері була дещо стривожена.

«Ми про це не говорили».

«Вона тільки-но виходила через чорний хід. Гадаю, що біля хвіртки вона мала побачитися з кимось. Мені здається, що нема потреби для цього, і час це припинити».

«Неодмінно поговори з нею завтра, а якщо хочеш, я й сам це зроблю. Ти перевірила, чи все ретельно замкнено?»

«Атож, тату».

«Тоді на добраніч, дитино».

Я поцілував її, подався до себе в спальню й незабаром заснув.

Я докладно розповідаю про все, що може мати хоч якийсь стосунок до справи, містере Голмс. Але, якщо щось здасться вам незрозумілим, питайте, не соромтеся.

– Ні, ні, ви розповідаєте дуже добре, – запевнив Голмс.

– Зараз я переходжу до тієї частини розповіді, яку хотів би викласти особливо детально. Зазвичай я сплю не надто міцно, а неспокій того разу аж ніяк не сприяв міцному сну. Десь близько другої години ночі я прокинувся від якогось слабкого шуму. Він припинився ще до того, як я збагнув, у чому річ, але мені здалося, що десь тихо хряснули вікном. Я нашорошив вуха. Раптом до мене долинули тихі кроки в кімнаті поруч із моєю спальнею. Я вислизнув із ліжка і, тремтячи від страху, зазирнув за двері.

«Артуре! – залентував я. – Негіднику! Злодію! Як ти посмів торкнутися до діадеми!»

Газ був прикручений, і при його світлі я побачив свого нещасного сина. На ньому були лише сорочка та штани. Він стояв біля газового пальника й тримав діадему в руках. Мені здалося, що він намагався зігнути її або зламати. Почувши мене, Артур впустив діадему й обернувся до мене. Він був блідий, як смерть. Я схопив скарб: бракувало золотого зубчика з трьома берилами.

«Негіднику! – заверещав я, не тямлячись від люті. – Зламати таку річ! Ти мене збезчестив, розумієш? Де камінці, які ти вкрав?»

«Вкрав?» – позадкував він.

«Атож, вкрав! Ти крадій!» – кричав я, трясучи юнака за плечі.

«Ні, це неможливо, нічого не могло зникнути!» – бурмотів він.

«Тут бракує трьох камінців. Де вони? Ти, виявляється, не лише злодій, але й брехун! Я ж бачив, як ти намагався відламати ще шматок».

«Годі! Я не маю наміру терпіти образи й надалі, – холодно мовив Артур. – Ти не почуєш від мене ні слова більше. Вранці я йду з дому й самостійно влаштуватиму своє життя».

«Ти підеш з мого будинку лише в супроводі поліції! – оскаженів я від горя та гніву. – Я хочу дізнатися все, усе без винятку!»

«Я не скажу ні слова! – несподівано вибухнув він. – Якщо ти вважаєш за слушне викликати поліцію – будь ласка, нехай шукають!»

Я здійняв такий галас, що підняв на ноги весь будинок. Мері перша вбігла до кімнати. Побачивши діадему та розгубленого Артура, вона все збагнула і, зойкнувши, впала непритомною. Я послав покоївку за поліцією. Коли прибули поліцейний інспектор і констебль, Артур похмуро стояв зі схрещеними руками й спитав мене, невже я справді збираюся пред'явити йому звинувачення в крадіжці. Я відповів, що ця справа аж ніяк не приватна, що діадема – власність

нації та що я твердо вирішив оприлюднити цю справу.

«Але ти ж не даси їм заарештувати мене відразу, – припустив він. – В ім'я наших спільних інтересів дозволь мені відлучитися з дому хоча б на п'ять хвилин».

«Для того, щоб ти зник, або краще переховав крадене?» – не вгавав я.

Я розумів увесь жах свого становища та закликав його подумати про те, що на карту поставлено не лише мое ім'я, але й честь набагато поважнішої особи, що зникнення берилів спричинить величезний скандал, який вразить усю націю. Всього можна уникнути, якщо тільки він скаже, що зробив із тими трьома камінцями.

«Зрозумій, – благав я. – Тебе застали на місці злочину. Зізнання не погіршить твою провину. Навпаки, якщо ти повернеш берили, то допоможеш виправити становище, тож тобі все пробачать».

«Прибережіть своє прощення для тих, хто його потребує», – сказав він зарозуміло й відвернувся.

Я бачив, що він був байдужим до моїх слів, і зрозумів, що подальші вмовляння марні. Залишався один вихід. Я запросив інспектора, і той узяв Артура під варту.

Полісмени негайно обшукали сина та його кімнату, обнишпорили кожен закуток у будинку, але виявити коштовне каміння не зуміли, а негідний хлопчисько не розтуляв рота, незважаючи на наші вмовляння та погрози. Сьогодні вранці його посадили до камери. А я, закінчивши формальні справи, поквапився до вас. Благаю вас застосувати все своє мистецтво, щоб розкрити цю справу. У поліції мені відверто сказали, що зараз навряд чи зможуть чимось мені допомогти. Я не зупинюся ні перед якими витратами. Я вже запропонував винагороду в тисячу фунтів... Боже! Що ж мені робити? Я втратив честь, статки й сина за одну ніч... О, що мені робити?!

Він схопився за голову і, хитаючись із боку в бік, белькотів, як дитина, яка не в змозі висловити своє горе.

Кілька хвилин Голмс мовчки супив брови, втупившись у вогонь каміна.

- У вас часто бувають гості? – спитав детектив.

- Ні, у нас нікого не буває, хіба іноді прийде компаньйон із дружиною, та часом хтось із товаришів Артура. Нещодавно до нас кілька разів заходив сер Джордж Бернвелл. Більше нікого.

- А ви самі часто буваєте в товаристві?

- Артур – часто. А ми з Мері завжди вдома. Ми обое домосіди.

- Це незвично для молододі дівчини.

- Вона не дуже товариська, до того ж не така вже юна. Їй двадцять чотири роки.

- Ви кажете, те, що трапилось, стало для неї ударом?

- О, так! Вона вражена навіть більше за мене.

- А у вас не виникало сумнівів щодо провини Артура?

- Які ж можуть бути сумніви, коли я на власні очі бачив діадему в його руках?

- Я не вважаю це однозначним доказом провини. Скажіть, крім відламаного зубця, були ще якісь ушкодження на діадемі?

- Вона була погнута.

- А вам не спадало на гадку, що ваш син просто намагався її розпрямити?

- Що ви! Розумію, ви хочете виправдати його в моїх очах. Але це неможливо. Що він робив у моїй кімнаті? Якщо не мав злочинних намірів, чому ж мовчить?

- Усе це так. Але, з іншого боку, якщо він винен, то чому б йому не спробувати вигадати якусь версію для свого виправдання? Та обставина, що він не хоче спілкуватися, мені здається, виключає обидва припущення. І взагалі тут е кілька незрозумілих деталей. Що думає поліція про шум, який вас розбудив?

– Вони вважають, що Артур, виходячи зі спальні, необережно грюкнув дверима.

– Нічого собі версія! Людина, котра зважилася на злочин, грюкає дверима, щоб розбудити весь будинок! А що вони думають із приводу зниклих камінців?

– Вони й досі простукують стіни й обстежують меблі.

– А вони не намагалися шукати поза межами будинку?

– Вони проявили виняткову енергію – обнишпорили весь садочок.

– Ну, любий містере Голдер, – сказав Голмс, – хіба не очевидно, що все набагато складніше, ніж припускаєте ви та поліція? Ви вважаєте справу зрозумілою, але, на мою думку, це дуже заплутана історія. Самі зважте, за вашою версією, хід подій такий: Артур підіймається з ліжка, із великим ризиком пробирається в ту кімнату, відчиняє секретер і витягає діадему, із великими зусиллями відламує зубець, виходить, а потім десь ховає три берили з тридцяти дев'яти, до того ж так спритно, що ніхто не може їх знайти, згодом знову повертається до того покою, піддаючи себе величезному ризику: адже його можуть там побачити. Невже така версія справді здається вам правдоподібною?

– Але тоді я й гадки не маю, що могло статися! – вигукнув банкір у розпачі. – Якщо він не мав лихих намірів, то чому ж мовчить?

– А ось це – вже наша справа, як розгадати загадку, – зауважив Голмс. – Тепер, містере Голдер, ми вирушимо разом із вами в Стритем і витратимо годинку-другу, щоб на місці ознайомитися з певними обставинами.

Мій приятель наполіг, щоб я його супроводжував, а я охоче погодився: ця дивна історія викликала в мене неабияку цікавість і глибоку симпатію до нещасного містера Голдера. Щиро кажучи, провина Артура здавалася мені, як і нашому клієнту, абсолютно безперечною, однак я вірив у чуття Голмса: якщо мій товариш не вдовольнився поясненнями Голдера, отже, надія є.

Поки ми їхали до південної околиці Лондона, Голмс не промовив ні слова. Занурений у глибокі роздуми, він сидів, опустивши голову на груди та низько насунувши капелюха. Наш клієнт, навпаки, здавалося, проїнявся вірою від

слабкого проблеску надії та навіть намагався розмовляти зі мною про свої банківські будні. У дорозі ми були недовго: нетривала поїздка залізницею, коротка прогулянка пішки – і ми вже у Фербенку, скромній резиденції заможного фінансиста.

Фербенк – великий квадратний будинок із білого каменю, розташований неподалік від шосе, із яким його сполучає лише дорога для екіпажів. Зараз ця дорога, що впирається в масивні залізні ворота, була засніжена. Праворуч від неї – густі зарості чагарнику, за ними – вузька стежка, обабіч якої росте живопліт. Стежка веде до кухні, і нею користуються переважно постачальники харчів. Ліворуч – доріжка до стайні. Вона, власне кажучи, не входить у володіння Фербенка та є суспільною власністю. Втім, там дуже рідко можна зустріти сторонніх.

Голмс не увійшов у будинок разом із нами. Він повільно рушив уздовж фасаду доріжкою, що веде на кухню й далі через сад, у бік стайні. Містер Голдер і я так і не дочекалися Голмса. Увійшовши в обійстя, ми мовчки сіли в ідальні біля каміна. Раптом двері відчинилися, і до кімнати тихо увійшла молода дівчина. Вона була трохи вища на зріст, ніж середній, струнка, темноволоса й з чорними очима. Ці очі здавалися ще темнішими від того, що на її обличчі не було ні кровинки. Мені ніколи ще не доводилося бачити такої мертвотної блідості. Вуста також були зовсім білими, а очі заплаканими. Здавалося, що вона навіть дужче вражена горем, ніж сам містер Голдер. Водночас риси її обличчя свідчили про сильну волю та величезне самовладання.

Не звертаючи на мене уваги, вона підійшла до дядька й ніжно провела рукою по його чубі.

– Ви вже домоглися, щоб Артура звільнили, тату? – спитала вона.

– Ні, моя дівчинко, справу треба розслідувати до кінця.

– Я глибоко переконана, що він не винен. Мені це підказує серце. Він не міг зробити нічого лихого. Ви потім самі пошкодуєте, що обійшлися з ним настільки суворо.

– Але чому ж він мовчить, якщо не винен?

- Можливо, образився, що ви підозрюєте його в крадіжці.
- Як тут не підозрювати, якщо я застав його з діадемою в руках?
- Він узяв її в руки, щоб поглянути. Повірте, тату, він не винен. Будь ласка, припиніть цю справу. Як жахливо, що наш любий Артур у в'язниці!
- Я не припиню справи, поки берили не знайдуть. Ти настільки прихильна до Артура, що забуваєш про жахливі наслідки. Ні, Мері, я не відступлюся, навпаки, запросив джентльмена з Лондона для якнайретельнішого розслідування.
- Це ви? - юнка обернулася до мене.
- Ні, це його приятель. Той джентльмен попросив, щоб ми залишили його самого. Він захотів пройтися доріжкою, що веде до стайні.
- До стайні? - Її темні брови здивовано піднялися. - Що він хоче там знайти? А ось, вочевидь, і він сам. Сподіваюся, сер, що вам вдасться довести непричетність мого кузена до цього злочину. Я переконана в цьому.
- Я повністю поділяю вашу думку, - вклонився Голмс, струшуючи на килимку сніг із черевиків. - Гадаю, я маю честь познайомитися з міс Голдер? Дозвольте задати вам кілька запитань?
- Заради бога, сер! Якщо б тільки мої відповіді допомогли розплутати цю жахливу справу!
- Ви нічого не чули сьогодні вночі?
- Нічого, поки до мене не долинув гучний голос дядька, тоді я спустилася вниз.
- Напередодні ввечері ви замикали вікна та двері. Міцно їх зачинили?
- Звісно.
- І вони були замкнені сьогодні вранці?

– Так.

– У вашій камеристки є шанувальник. Вчора ввечері ви казали дядькові, що вона виходила до нього?

– Атож, вона подавала нам учора каву. І могла почути, як дядько розповідав про діадему.

– Розумію. Тому ви робите висновок, що вона могла щось повідомити своєму шанувальнику, і вони разом задумали крадіжку.

– Ну, яка користь від всіх цих туманних припущень? – нетерпляче вигукнув містер Голдер. – Адже я сказав, що застав Артура з діадемою в руках.

– Не треба поспішати, містере Голдер. До цього ми ще повернемося. Тепер щодо вашої служниці. Міс Голдер, вона увійшла в будинок через кухню?

– Так. Я спустилася подивитися, чи замкнені двері, і побачила Люсі на порозі. Помітила в темряві її шанувальника також.

– Ви його знаєте?

– Авжеж, він продає овочі, приносить їх нам. Його ім'я Френсіс Проспер.

– І він стояв трохи осторонь, не біля самих дверей?

– Атож.

– І має дерев'яну ногу?

Щось на кшталт переляку промайнуло у виразних чорних очах дівчини.

– Ви чарівник, – сказала вона. – Як це дізналися?

Дівчина всміхнулася, але на худорлявому енергійному обличчі Голмса усмішка не з'явилася.

– Я хотів би піднятися нагору, – попросив він. – Утім, спочатку подивлюся вікна.

Він хутко обійшов перший поверх, переходячи від одного вікна до іншого, потім зупинився біля великого вікна, що виходило на доріжку, яка веде до стайні. Він відчинив вікно й ретельно, за допомогою потужної лупи оглянув підвіконня.

– Що ж, тепер ходімо нагору, – сказав він нарешті.

Кімната, розташована поруч із спальнею банкіра, виглядала дуже скромно: сірий килим, великий секретер і високе дзеркало. Голмс насамперед підійшов до секретера й ретельно оглянув щілину замка.

– Яким ключем його відімкнули? – поцікавився він.

– Тим самим, про який казав мій син, – від буфета в комірчині.

– Де ж ключ?

– Он він, на туалетному столику.

Голмс узяв ключа та відімкнув секретер.

– Замок добре змащений, – сказав він. – Не дивно, що ви не прокинулися. У цьому футлярі, мабуть, і лежить діадема? Погляньмо...

Він розкрив футляр, витягнув прикрасу та поклав її на стіл. Це був чудовий витвір ювелірного мистецтва. Такого дивовижного каміння я ще ніколи не бачив. Один зубець діадеми був відламаний.

– Ось цей зубець тотожний відламаному, – зауважив Голмс. – Будьте ласкаві, містере Голдер, спробуйте його відламати.

– Боже мене борони! – вигукнув банкір, перелякано відсахнувшись від Голмса.

– Ну, тоді я спробую. – Голмс напружив усі сили, але спроба виявилася безуспішною. – Трохи піддається, але мені, мабуть, довелося б довго попідніти,

щоб відламати зубець, хоча руки в мене дуже сильні. Людині з пересічним фізичним розвитком це взагалі не до снаги. Але припустімо, що я все ж зламав діадему. Пролунав би тріск, як постріл із револьвера. Невже ви вважаєте, містере Голдер, що це сталося мало не біля вашого вуха, а ви нічого не почули?

– Вже й не знаю, що думати. Зовсім нічого не розумію.

– Хтозна, може, все й з'ясується. А що ви думаєте, міс Голдер?

– Зізнаюся, я поділяю здивування мого дядька.

– Скажіть, містере Голдер, чи були в ту мить на ногах вашого сина черевики або капці?

– Ні, він був босий, на ньому були лише штани та сорочка.

– Дякую. Ну що ж, нам просто щастить, і якщо ми не розкриємо таємницю, то тільки з власної провини. З вашого дозволу, містере Голдер, я ще раз обійду навколо будинку.

Голмс вийшов сам: зайві сліди, за його словами, лише ускладнюють роботу.

Він був відсутній близько години, а коли повернувся, ноги мав запорошені снігом, а обличчя непроникне, як і зазвичай.

– Мені здається, я оглянув усе, що потрібно, – заявив він, – і можу вирушати додому.

– Ну, а як же камінці, містере Голмс, де вони? – вигукнув банкір.

– Цього я ще не можу сказати.

Банкір у розпачі заламав руки.

– Невже вони безнадійно зникли? – застогнав він. – А як же Артур? Дайте мені хоч найменшу надію!

– Моя думка про вашого сина не змінилася.

– Заради всього святого, що ж тут сталося?

– Якщо прибудете до мене завтра вранці між дев'ятою та десятою на Бейкер-стрит, то гадаю, я зможу дати докладніші пояснення. Сподіваюся, ви не обмежуватимете мене за умови, звісно, що камінці повернуть, і не будете скупими?

– Я віддав би все своє майно!

– Чудово. Я поміркую над цією історією. До побачення. Можливо, ще зазирну сьогодні сюди.

Не залишилося сумнівів, що Голмс уже щось надумав, але я навіть приблизно не міг уявити собі, які висновки він зробив. Дорогою до Лондона я кілька разів намагався поговорити на цю тему, але Голмс щоразу уникав відповіді. Нарешті, зневірившись, я припинив свої спроби. Не було ще й третьої, коли ми повернулися додому. Голмс поспішно пішов до своєї кімнати й з'явився знову за кілька хвилин. Він уже встиг переодягнутися. Пошарпаний плащ із піднятим коміром, недбало зав'язаний червоний шалик і стоптані черевики надавали йому вигляду типового волоцюги.

– Ну, що ж, гадаю, згодиться, – сказав він, поглянувши в дзеркало над каміном. – Хотілося б узяти з собою й вас, Ватсоне, але це неможливо. На правильній я стежці, чи ні, незабаром дізнаємося. Сподіваюся повернутися за кілька годин.

Він відчинив буфет, відрізав шматок яловичини, поклав його між двома куснями хлібу і, засунувши згорток у кишеню, зник.

Я тільки-но допив чай, як Голмс повернувся в чудовому гуморі, розмахуючи якимось старим черевиком. Він жбурнув його в куток і налив собі чаю.

– Я зайшов на хвильку, зараз піду далі.

– І куди?

– На інший кінець Вест-Енда. Повернуся, можливо, не скоро. Не чекайте мене, якщо спізнюся.

– Як успіхи?

– Нічогенько, поскаржитися не можу. Я був у Стритемі, але в будинок не заходив. Цікава справа, не хотілося б втратити її. Однак годі базікати, треба скинути це лахміття й знову стати пристойним чоловіком.

За поведінкою мого приятеля я визначив, що він задоволений результатами. Очі в нього виблискували, на блідих щоках навіть з'явився слабенький рум'янець. Детектив піднявся до себе в кімнату й за кілька хвилин я почув, як хряснули вхідні двері. Голмс знову подався на «лови».

Я чекав до опівночі, але він усе не повертався, тож я подався спати. Шерлок мав звичай зникати на довгий час, коли натрапляв на слід, тому мене нітрохи не здивувало його запізнення. Не знаю, о котрій годині він повернувся, однак коли наступного ранку я вийшов до сніданку, Голмс сидів за столом із горнятком кави в одній руці та газетою у другій. Як завжди, він був бадьорий і підтягнутий.

– Даруйте, Ватсоне, що почав снідати без вас, – сказав він. – Ось-ось має з'явитися наш клієнт.

– Авжеж, уже десята година, – підтвердив я. – Здається, дзвонять? Мабуть, це він.

Це справді був містер Голдер. Мене вразила зміна, що в ньому сталася. Його раніше масивне й енергійне обличчя змарніло та якимось зморщилося, волосся, здавалося, побіліло ще більше. Гість увійшов втомленою ходою, млявий, змучений, що становило ще гірше видовище, ніж його бурхливий відчай учорашнього ранку. Важко опустившись у присунуте мною крісло, він промовив:

– Не знаю, за що мені така кара! Два дні тому я був щасливим, успішним чоловіком, а тепер зганьблений і приречений на самотню старість. Біда не приходить сама. Зникла Мері.

– Зникла?

– Ага. Постіль її не рухали, кімната порожня, а на столі лежала ось ця записка. Вчора я сказав їй, що, якби вона вийшла заміж за Артура, з ним нічого не сталося б. Я говорив без тіні гніву, просто був убитий горем. Ймовірно, так не можна було дорікати. У записці вона натякає на ці слова.

«Любий дядечку!

Знаю, що я заподіяла вам чимало горя і якби вчинила інакше, не сталося б це жахливе нещастя. З цією думкою не зможу бути щасливою під вашою стріхою, тож покидаю вас назавжди. Не турбуйтеся про мое майбутнє і, найголовніше, не шукайте мене, бо це без сенсу й може лише нашкодити мені.

Все життя до самої смерті любитиму вас,

Мері».

– Що означає ця записка, містере Голмс? Чи не хоче вона накласти на себе руки?

– О, ні, нічого такого. Можливо, це якнайкраще вирішує всі проблеми. Я впевнений, містере Голдер, що ваші випробування наближаються до кінця.

– Ви так думаєте? Дізналися щось нове, містере Голмс? Знаєте, де берили?

– Тисячу фунтів за кожен камінь ви не вважаєте занадто високою ціною?

– Я заплатив би й десять!

– У цьому немає потреби. Трьох тисяч цілком достатньо, якщо не брати до уваги певну винагороду для мене. Чекову книжку маєте? Ось перо. Випишіть чек на чотири тисячі фунтів.

Здивований банкір підписав чек. Голмс підійшов до письмового столу, дістав маленький трикутний шматок золота з трьома берилами й поклав на стіл. Містер Голдер із радісним вигуком схопив свій скарб.

– Я врятований, врятований! – повторював він, задихаючись. – Ви знайшли їх!

Радість його була настільки ж бурхливою, як і вчорашній відчай. Він міцно притискав до грудей знайдений скарб.

– За вами ще один борг, містере Голдер, – сказав Голмс суворо.

– Борг? – Банкір схопив перо. – Назвіть суму, і я виплачу вам її негайно ж.

– Ні, не мені. Маєте попросити вибачення у вашого сина. Він поведився мужньо та шляхетно. Якби я мав такого сина, то пишався б ним.

– Отже, це не Артур узяв камінці?

– Певно, що не він. Я ж сказав вам це вчора й повторю сьогодні.

– У такому разі поспішімо до нього й повідомимо, що правда перемогла.

– Він усе знає. Я спілкувався з ним, коли розплутав справу. Збагнувши, що він не захоче говорити, я сам виклав йому всю історію, і він визнав, що я маю рацію, своєю чергою прояснивши деякі подробиці, які були незрозумілі мені. Новина, яку ви нам щойно повідомили, можливо, змусить його до відвертості.

– То розкрийте ж, заради Всевишнього, цю неймовірну таємницю!

– Зараз розповім, яким чином мені вдалося докопатися до істини. Але спочатку дозвольте повідомити вам важку звістку: ваша небога Мері змовилася із сером Джорджем Бернвеллом. Зараз вони обоє накивали п'ятами.

– Мері? Це неможливо!

– На жаль, це факт! Приймаючи в своєму будинку сера Джорджа Бернвелла, ні ви, ні ваш син не знали його як слід. А він, однак, один із найнебезпечніших індивідів, гравець, запеклий негідник, людина без серця та совісті. Ваша небога й гадки не мала, що бувають такі люди. Слухаючи його зізнання та обіцянки, вона думала, що завоювала його кохання. А він говорив таке й багатьом до неї. Хіба біс знає, як він зумів поневолити Мері, але вона таки стала слухняним

знаряддям у його руках. Вони бачилися майже щовечора.

– Я не вірю, не можу в це повірити! – видихнув банкір. Його обличчя стало попелясто-сірим.

– А тепер я розповім, що сталося у вашому будинку вчора вночі. Коли ваша племінниця переконалася, що ви пішли до себе, вона спустилася вниз, відчинила вікно над доріжкою, що веде в стайню, повідомила своєму коханому про діадему. Сліди сера Джорджа чітко відбилися на снігу під вікном. Жага наживи охопила сера Джорджа, і він буквально підкорив Мері своїй волі. Не сумніваюся, що Мері любить вас, але існує категорія жінок, у котрих любов до коханого затьмарює всі інші почуття. Мері належить до них. Заледве вона встигла змовитися з ним про викрадення прикраси, як почула, що ви спускаєтеся сходами. Тоді миттю зачинила вікно й повідомила вам, що до покоївки приходив її продавець овочів. І він справді приходив...

Тієї ночі Артуру не спалося: він турбувався через клубні борги. Раптом він почув, як повз його кімнату шурхотять обережні кроки. Він піднявся, визирнув за двері й з подивом побачив двоюрідну сестру – та крадькома пробиралася коридором і зникла у вашій кімнаті. Приголомшений Артур нашвидкуруч одягнувся й вирішив зачекати, що буде далі. Скоро Мері вийшла; при світлі лампи в коридорі ваш син помітив у неї в руках коштовну діадему. Мері спустилася вниз сходами. Тремтячи від жаху, Артур прослизнув за фіранку біля ваших дверей: звідти видно все, що відбувається у вітальні. Мері нишком відчинила вікно, передала комусь у темряві діадему, а потім замкнула вікно та поквапилася в свою кімнату, пройшовши зовсім поряд із Артуром, котрий застиг за порт'єрою.

Остерігаючись викрити кохану дівчину, Артур нічого не міг вдіяти, хоча й розумів, яким ударом буде для вас зникнення діадеси й наскільки важливо повернути коштовність. Тому тільки-но Мері зникла за дверима своєї кімнати, він кинувся вниз напіводягнений і босий, відчинив вікно, вистрибнув у сад і помчав доріжкою. Там на певній відстані при світлі місяця виднівся чийсь темний силует.

Сер Джордж Бернвелл спробував утікати, але Артур його наздогнав. Вони почали вовтузитись. Ваш син тягнув діадему до себе, його супротивник – до себе. Ваш син ударив сера Джорджа та розсік йому брову. Потім щось несподівано хруснуло, й Артур відчув, що діадема в його руках. Він кинувся назад, зачинив вікно та піднявся у вашу кімнату. Тільки тут Артур зауважив, що діадема погнута, і спробував її розпрямити. У цю мить увійшли ви.

– Боже милий! – задихаючись, повторював банкір.

– Артур був вражений вашим несправедливим звинуваченням. Адже навпаки – ви мали б йому дякувати. Він не міг розповісти правду, не зрадивши Мері, хоча вона й не заслуговувала на поблажливість. Він поведився, як лицар і зберіг таємницю.

– То он чому вона втратила свідомість, коли побачила діадему! – вигукнув містер Голдер. – Ісусе Христе, я був сліпим глупцем! Адже Артур просив відпустити його хоча б на п'ять хвилин! Бідний хлопчик сподівався знайти відламаний шматок діадеми на місці сутички. Як я помилявся!

– Приїхавши до вас, – правив далі Голмс, – я насамперед уважно оглянув ділянку біля будинку, намагаючись хоч щось знайти. Сніг із учорашнього вечора не падав, а сильний мороз мав добре зберегти сліди на ґрунті. Я пройшов доріжкою, якою підвозять продукти, але вона була втоптана. Та неподалік від дверей до кухні я помітив сліди жіночих черевичків; поруч із жінкою стояв чоловік. Круглі відбитки показували, що одна нога в нього дерев'яна. Мабуть, хтось завадив їхній бесіді, оскільки жінка побігла до дверей: носики жіночих черевичків відбилися глибше, ніж підбори. Чоловік із дерев'яною ногою трохи почекав, а потім пішов. Я відразу подумав, що це, мабуть, камеристка та її шанувальник, про котрих ви згадували. Це справді було так. Я обійшов сад, але більше нічого не помітив, крім безладних слідів, що розбігалися вусібіч. Це були полісмени. Але коли я дійшов до доріжки, що вела до стайні, вся складна історія цієї ночі відкрилася мені, наче написана на снігу.

Я побачив дві лінії слідів: одна з них належала чоловікові в черевиках, друга, як я помітив із задоволенням, – чоловікові, котрий бігав босоніж. Я був упевнений, що ця друга лінія – сліди вашого сина. Згодом ваші слова підтвердили правильність моєї гіпотези.

Перший чоловік спокійно крокував то туди, то сюди, другий утік. Сліди босоногого теж були помітні там, де походжав чоловік у черевиках. З цього можна було зробити висновок, що другий чоловік переслідував першого. Я пішов слідами чоловіка в черевиках. Вони привели мене до вікна вашої вітальні; тут увесь сніг був потоптаний, вочевидь, той чоловік на когось довго чекав. Тоді я попрямував його слідами в протилежний бік. Вони тягнулися доріжкою приблизно на сотню ярдів. Потім чоловік у черевиках обернувся – у цьому місці сніг дуже потоптали, немов відбувалася боротьба. Краплі крові на снігу

засвідчили, що так і було. Потім чоловік у черевиках кинувся навтьоки. Трохи віддалік я знову помітив кров – отже, поранений був саме він. Я пішов стежкою до самої дороги – там сніг був зчищений і сліди обривалися.

Пригадуєте, що, увійшовши в будинок, я оглянув крізь лупу підвіконня та раму вікна вітальні й виявив, що хтось вилазив звідти. Я помітив також обрис сліду мокрого піску, тобто хтось залазив і назад. Після цього я вже був у змозі уявити собі все, що сталося. Один стояв під вікном, й другий подав йому діадему. Ваш син бачив це, кинувся переслідувати невідомого, затіяв із ним боротьбу. Кожен тягнув скарб до себе. Тоді й відламався шматок діадemi. Артур поспішив із діадемою додому, не помітивши, що в супротивника залишився уламок. Поки що все зрозуміло. Але виникало запитання: хто цей чоловік, котрий боровся з вашим сином, і хто подав йому діадему?

Мій старий принцип розслідування полягає в тому, щоб виключити всі явно неможливі припущення. Тоді те, що залишається, і є істиною, якою б неправдоподібною вона не видавалася.

Міркував я приблизно так: зрозуміло, діадему віддали не ви. Отже, залишалися лише ваша небога або камеристка. Але якщо до викрадення причетні слуги, то чому ваш син погодився взяти провину на себе? Для такого припущення бракує підстав. Ви казали, що Артур закоханий у свою двоюрідну сестру. І мені стала зрозуміла причина його мовчання: він не хотів видавати Мері. Тоді я згадав, що ви застали її біля вікна й що вона втратила свідомість, побачивши діадему в руках Артура. Мої припущення перетворилися на впевненість.

Але хто ж її спільник? Певна річ, це міг бути лише її коханий. Лише під його впливом вона могла так легко забути, чим зобов'язана вам. Я знав, що ви не любите бувати в товаристві, а коло ваших знайомих обмежене. Але в їхньому числі є сер Джордж Бернвелл. Я й раніше чув про нього, як про особу вкрай легковажну щодо жінок. Либонь, це він стояв під вікном і лише в нього могли знайтися зниклі берили. Артур впізнав його, однак сер Джордж вважав, що він у безпеці, бо був упевнений, що ваш син і слова не скаже, щоб не скомпрометувати свою власну сім'ю.

Ну, а тепер елементарна логіка підкаже вам, що я зробив. Переодягнувшись волоцюгою, я подався до сера Джорджа. Мені вдалося заприятелювати з його лакеєм, котрий повідомив, що його господар напередодні десь розбив голову до крові. За шість шилінгів мені вдалося роздобути в нього старі черевики сера

Джорджа, з якими я вирушив у Стритем і переконався, що черевики точно відповідають слідам на снігу.

– Учора ввечері я бачив якогось волоцюгу на стежці, – згадав містер Голдер.

– Саме так, це був я. Я збагнув, що сер Джордж у моїх руках. Довелося проявити всю тактовність, аби успішно завершити справу й уникнути розголосу. Цей хитрий негідник розумів, наскільки зв'язані в нас руки.

Повернувшись додому, я переодягнувся й навідав сера Джорджа. Спочатку він, звісно, все заперечував, але коли я розповів у подробицях, що сталося тієї ночі, він почав погрожувати мені й навіть схопив ціпок, що висів на стіні. Я знав, із ким маю справу, тому миттю притулив револьвер до його скроні. Аж тоді він схаменувся. Я оголосив йому, що ми згодні викупити камінці по тисячі фунтів за кожен. Тоді він уперше виявив ознаки смутку.

– Чорт забирай! Я вже віддав всі три камені за шістсот фунтів! – вигукнув він.

Пообіцявши серу Джорджу, що проти нього не порушать судове розслідування, я дізнався адресу скупника, поїхав туди й після довгого торгу викупив у нього камінці по тисячі фунтів кожен. Потім я вирушив до вашого сина, пояснив йому, що все гаразд, і до другої години ночі дістався додому після важкого робочого дня.

– Завдяки вам в Англії не вибухнув величезний скандал, – заявив банкір, підіймаючись із крісла. – Сер, мені бракує слів, аби висловити свою вдячність. Але ви переконаєтеся, що я не забуду того, що ви зробили для мене. Ваше мистецтво перевершує будь-яку фантазію. А зараз я поспішу до мого любого хлопчика й проситиму в нього вибачення за те, що так із ним повівся. Що ж стосується бідолахи Мері, то її вчинок глибоко вразив мене. Боюся, що навіть ви з вашим багатим досвідом не зможете знайти її.

– Можна з упевненістю сказати, – заперечив Голмс, – що вона зараз там, де й сер Джордж Бернвелл. Не сумніваюся також і в тому, що, яким би не був вчинок вашої племінниці, її дуже скоро покарають.

Блакитний карбункул

На третій день Різдва я зайшов до свого приятеля Шерлока Голмса, щоб привітати його зі святом. Він лежав на канапі в червоному халаті. Праворуч від нього розмістилися кілька люльок, набитих тютюном, а ліворуч – купа зім'ятих ранкових газет, які він, мабуть, тільки-но переглядав. Поруч із диваном стояло крісло, на його спинці висів дуже засмальцьований, жалюгідний повстяний капелюх, продірявлений у кількох місцях. Голмс, мабуть, дуже уважно вивчав цей головний убір, оскільки на сидінні крісла лежали пінцет і лупа.

– Ви зайняті, – зауважив я. – Боюся, що я вам заважаю.

– Анітрохи, – відповів детектив. – Я радий, що в мене є товариш, із котрим можна поговорити про результати моїх досліджень. Річ, як бачите, доволі пересічна. – Він вказав великим пальцем у бік старого капелюха. – Але з нею пов'язані деякі цікаві події, не позбавлені навіть певної повчальності.

Я сів у крісло й узявся гріти руки біля каміна, де потріскував вогонь. Був сильний мороз, вікна вкрилися щільними крижаними візерунками.

– Хоча цей капелюх здається дуже непоказним, він, мабуть, пов'язаний із якоюсь кривавою історією, – припустив я. – Вочевидь, він послужить ключем до розгадки якихось страшних таємниць, і завдяки йому вам вдасться викрити та покарати злочинця.

Шерлок Голмс усміхнувся.

– Ні, ні, – сказав він, – тут не злочин, а дуже незначний, кумедний епізод, який будь-коли може статися в такій місцині, де чотири мільйони людей перебувають на площі в кілька квадратних миль. У такому колосальному людському вулику завжди можливі будь-які комбінації фактів, які, будучи надзвичайно загадковими, усе ж не таять у собі якихось злочинів. Нам уже доводилося стикатися з такими випадками.

– Ще б пак! – вигукнув я. – З останніх шести епізодів, які я описав, три не містили в собі нічого незаконного.

– Саме так. Не сумніваюся, що й цей дріб'язковий випадок виявиться настільки ж безневинним. Ви знаєте кур'єра Петерсона?

– Авжеж.

– Цей трофей належить йому.

– Тобто це його капелюх?

– Ні-ні, він його знайшов. Власник невідомий. Спробуйте поглянути на нього не як на старий мотлох, а як на серйозне завдання... Передусім розкажу вам, як цей капелюх потрапив сюди. Він з'явився першого дня Різдва разом із чудовою тлустою гускою, що зараз смажиться в Петерсона на кухні. Сталося це так. На Різдво, о четвертій годині ранку, Петерсон, чоловік, як ви знаєте, порядний, повертався з невеликого святкування додому вулицею Тотенгем-Корт-роуд. При світлі газового ліхтаря він зауважив, що перед ним, трохи хитаючись, іде якийсь індивід, високий на зріст, і несе на плечі білосніжну гуску. На розі Гудж-стріт до незнайомця причепилися хулігани. Один із них збив із нього капелюх. Чоловік, захищаючись, замахнувся палицею та ненавмисно поціли в вітрину крамниці, що опинилася в нього за спиною. Скло розлетілося на друзки. Петерсон кинувся вперед, аби захистити незнайомця, але нещасний, вражений тим, що розбив скло, як тільки побачив, що до нього біжить якийсь чоловік, покинув гуску, помчав щодуху й зник у лабіринті невеликих провулків, розкиданих позаду Тоттенгем-Корт-роуд. Петерсон був одягнений в уніформу, і це, мабуть, найбільше налякало втікача. Оскільки при появі Петерсона хулігани також розбіглися, кур'єр опинився на полі битви сам і виявився власником здобутку у вигляді цього пом'ятого капелюха та чудової різдвяної гуски...

– ...яку Петерсон, звісно, повернув незнайомцеві.

– Ось у цьому й полягає наша загадка, мій друже. Хто цей незнайомець і де живе? Правда, на маленькій картці, прив'язаній до лівої лапки гуски, було написано: «Місіс Генрі Бейкер», вірно й те, що ініціали Г. Б. можна розібрати на підкладці цього капелюха. Але ж у місті живе кілька тисяч Бейкерів, у тому числі кількості Генрі Бейкерів, тож нелегко повернути втрачену власність одному з них.

– Що ж зробив Петерсон?

- Він просто приніс мені і гуску, і капелюха, знаючи, що мене цікавлять розгадки навіть незначних ребусів. Гуску ми протримали аж до сьогоднішнього ранку, коли стало ясно, що, незважаючи на мороз, її все ж краще з'їсти не гаючись. Петерсон забрав гуску та почастувався як годиться, а мені залишився капелюх незнайомця, котрий втратив свою різдвяну вечерю.

- Він не подав оголошення в газету?

- Ні.

- Як же ви дізнаєтеся, хто він?

- Винятково шляхом міркувань.

- Над цим капелюхом?

- Певна річ.

- Ви жартуєте! Що можна отримати з цієї старої, подертої повсті?

- Ось моя лупа. Візьміть її та спробуйте застосувати мій метод до цього капелюха. Вам же він добре знайомий. Що можете сказати про людину, котрій належав цей капелюх?

Я взяв подертий головний убір і понуро покрутив його в руках. Звичайнісінький чорний круглий капелюх. Жорсткий, заношений. Шовкова підкладка була колись червоною, а тепер полиняла. Фабричну марку мені виявити не вдалося, але, як і казав мені Голмс, всередині збоку виднілися ініціали Г. Б. На крисах я помітив дірочки для гумки, що тримала капелюх, але самої гумки не виявилось. Загалом капелюх був подертий, брудний, вкритий плямами. Втім, помітні були й спроби замазати ці плями чорнилом.

- Я нічого особливого не бачу, - сказав я, повертаючи капелюха Шерлоку Голмсу.

- Ні, Ватсоне, ви бачите все, але не хочете міркувати над тим, що помічаєте. Ви занадто боязкі у своїх логічних висновках.

– Тоді, будь ласка, розкажіть, які висновки ви робите з огляду цього капелюха.

Голмс узяв головний убір до рук і почав пильно розглядати його проникливим поглядом, властивим лише йому.

– Звісно, не все в ньому достатньо зрозуміле, – зауважив він, – але дещо можна встановити точно, а щось можна припустити з достатньо великою ймовірністю. Цілком очевидно, наприклад, що його власник – доволі розумний і що три роки тому мав купу грошей, але тепер для нього настали чорні дні. Він завжди був дуже завбачливий, турбувався про завтрашній день, але зараз трохи опустився. Оскільки добробут його також занепав, можна припустити, що він пристрастився до якоїсь згубної звички, можливо, почав пиячити. Може, тому й дружина його розлюбила...

– Знаєте що, Голмсе!

– Але все ж якоюсь мірою він ще зберіг свою гідність, – продовжував Голмс, не звертаючи уваги на мій вигук. – Він мало рухається, нечасто виходить із дому, зовсім не займається спортом. Це людина середнього віку, у нього сиве волосся, яке він мастить бріоліном, і він нещодавно підстригся. До того ж я твердо переконаний, що в його будинку немає газового освітлення.

– Ви, звісно, жартуєте, Голмсе?

– Анітрохи. Невже навіть тепер, коли я вам усе розповів, ви не зрозуміли, як я дізнався про все це!

– Вважайте мене ідіотом, але мушу зізнатися, що я не в змозі встежити за ходом ваших думок. Наприклад, звідки ви взяли, що він дуже розумний?

Замість відповіді Голмс насунув капелюх собі на голову. Той затулив його чоло й вперся в перенісся.

– Бачите, який розмір! – сказав він. – Не може ж бути такий великий череп зовсім порожнім.

– Ну, а чому ви гадаєте, що він збіднів?

– Цьому капелюхові три роки. Пласкі криси, загнуті по краях, були тоді дуже модними. Капелюх найвищого гатунку. Погляньте на цю шовкову стрічку, на чудову підкладку. Якщо три роки тому цей чоловік був у змозі придбати такий дорогий капелюх і з того часу більше не купував жодного, то немає сумнівів, що справи в нього похитнулися.

– Ну, згода, у цьому, мабуть, ви маєте рацію. Але звідки ви могли дізнатися, що він завбачливий, а зараз переживає душевний занепад?

– Передбачливість – ось вона, – сказав він, показуючи на дірочку від гумки. – Гумки ніколи не продають разом із капелюхами, їх потрібно купувати окремо. Якщо цей чоловік придбав гумку й звелів прикріпити її до капелюха, отже, він турбувався, щоб уберегти свій капелюх від вітру. Але гумка відірвалася, і він не надумав прилаштувати нову, а це означає, що раніше він стежив за своєю зовнішністю, а тепер опустився і, так би мовити, махнув на себе рукою. Однак, з іншого боку, він усе ж намагався приховати плями на капелюсі, замазати їх чорнилом, отже, ще не повністю втратив почуття власної гідності.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Купити: <https://tn.knigapoisk.com/ru/artur-doyl/lor-ya-ckott>

Текст предоставлен ООО «ИТ»

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию: [Купити](#)